respect to quantity in the soil sample from this layer (in Trench 5). The foundation of a wooden building marked in the 1796 plan was discovered in Trench 1. 10–70 cm thick, 18th–19th-century layers in places occurred in Trenches 2, 4, and 6–11 from a depth of 1.1–1.6 m to the planned depth of 1.65–2.4 m. Sedges predominated in the soil sample from this layer (in Trench 4). Trench 4 yielded the remains of a mid-19th-century, masonry interior partition (Fig. 4), Trench 9 a fragment of a foundation laid prior to the late 18th century.

Pavel Vutkin, Simonas Sprindys, Jokūbas Lisauskas

Santakos parkas

2021 m. Kaune atnaujinant Nemuno ir Neries santakos parke esantį stadioną, balandžio–gegužės mėnesiais stadione ir jo aplinkoje, patenkančioje į Kauno senamiesčio (UK 839) teritoriją, vykdyti žvalgomieji tyrimai. Jų metu ištirta 14 2x2–3x3 m dydžio šurfų, iš viso 116 m^2 plotas. Taip pat 1220 m^2 plote vykdyti žvalgymai.

Aptariamos vietos aplinkoje anksčiau tyrimai nevyko, tik plačiai tyrinėtos teritorijos į R – Kauno pilies liekanos (UK 839), Kauno bernardinų vienuolyno ir Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios statinių kompleksas (UK 824) bei Kauno senamiestis (UK 20171). Archeologiniai tyrimai šiose vietose pradėti vykdyti dar tarpukariu (1926 m. – A. Presas, 1930–1932 – E. Volteris). Plačiausios apimties archeologinius tyrimus artimiausioje aplinkoje vykdė K. Mekas (tyrinėjo 1954–1961 m.) (*KPC PB*, f. 30, ap. 1, b. 36), A. Žalnierius (1994 ir 1998 m.) (*ATL 1988 ir 1989 metais*, 1990, p. 168–170; *LIIR*, f. 1, b. 2395, p. 5–8; 3207), M. Bertašius (2009–2010 m.) (*KPC PB*, f. 39, ap. 1, b. 12885; 3045). Šių tyrimų metu nustatyta, jog Kauno pilies teritorijoje glūdi X–XVII a. vidurio kultūrinis sluoksnis, yra išlikę medinių įtvirtinimų fragmentų, aptiktos gynybinių griovių vietos. Bernardinų vienuolyno komplekso teritorijoje aptiktas XIV–XX a. kultūrinis sluoksnis, taip pat XVI–XVII a. kapų. Kauno senamiesčio teritorijoje kultūriniai sluoksniai daugelyje vietų suardyti XX a., tačiau artimiausioje 2021 m. tyrimų aplinkoje taip pat aptikta XV–XX a. kultūrinių sluoksnių, XVI–XVIII a. grindinių ir mūrinio užstatymo liekanų.

Svarbu pabrėžti, jog šiame straipsnyje aprašomų tyrimų vieta yra buvusioje žemumoje, į V nuo urbanizuotos Kauno senamiesčio dalies, anksčiau dažnai Nemuno ir Neries užliejamoje vietoje. Nemuno ir Neries upių santakoje XIV a. buvo pastatyta ir kryžiuočių pilis – Marienvederis. Iki šiol šios pilies tiksli vieta nėra žinoma. Istorikai, analizuodami įvairius to meto šaltinius, kėlė hipotezes, kad ši pilis galėjusi stovėti Kauno pilies vietoje, o gal tai ir buvo kryžiuočių tvirtovė (Almonaitis V., The capture of the Marienwerder castle, or where the Teutonic Order's expansion to the East was stopped, *Acta Baltico-Slavica*. Warszawa, 2017, t. 41, p. 12). Pastaraisiais metais dr. V. Almonaitis, analizuodamas XIV–XV a. vokiečių istorinius šaltinius, aptiko naujų duomenų apie šios pilies išvaizdą, statybas bei lokaciją. Anot jo, Marienvederio pilis turėjusi stovėti Neries ir Nemuno žiočių saloje. Ją sudarė aukštutinė, žemutinė pilys bei papilys, buvo ir vidinis uostelis. Ši pilis buvo strategiškai svarbi – kitos prie Nemuno stovėjusios kryžiuočių pilys buvo medinės, o dalis šios tvirtovės sienų mūrytos iš plytų ir akmenų. Dr. V. Almonaitis formuoja prielaidą, kad šios pilies mūrų likučių vis dar turėtų būti po sąnašų sluoksniu kažkur Nemuno ir Neries santakos parke (https://alkas.lt/2018/03/15/vdu–moksliininkas–atskleide–didziausia–lietuvos–kariuomenes–pergale–kauno–mieste).

1 pav. Piltinės kilmės kultūrinių sluoksnių viršutiniai 3 metrai. O. Talmonto nuotr.

Fig. 1. The top 3 metres of the fill cultural layers.

2 pav. Piltinės kilmės kultūrinių sluoksnių ir upių suplauto grunto horizontų apatiniai 4 metrai. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 2. The bottom 4 metres of the fill cultural layers and river-washed soil horizons.

Deja, 2021 m. tyrimų metu daugumoje tyrimų vietų aptikti tik piltinės kilmės grunto sluoksniai (1 pav.) su XIX–XX a. radiniais: buitinės keramikos ir stiklinių dirbinių šukėmis, neidentifikuotais ir korodavusiais metaliniais dirbiniais. Beveik visuose šurfuose fiksuoti ir upių suplauti smėlio sluoksniai (2 pav.). Akivaizdu, jog tyrinėta Santakos parko dalis daug amžių būdavo apsemiama upių potvynių, todėl XIX–XX a., siekiant spręsti šią problemą, pradėti žemumos užpylinėjimo darbai, aukštinant paviršiaus reljefą.

Dviejuose šurfuose (10 ir 13), tirtuose tyrimų ploto V dalyje, t. y. arčiausiai urbanizuotos Kauno senamiesčio dalies, aptikti XVI–XVIII a. kultūriniai sluoksniai. Juose gausu statybinės (3 pav.) ir buitinės (4 pav.) keramikos: puodų, puodynių ir lėkščių šukių, plokštinių ir puodyninių koklių fragmentų. Šie sluoksniai 70–90 cm storio, užkloti 3,3–3,7 m storio XIX–XX a. supilto grunto sluoksniu.

Įžemis – smulkiagrūdis žvyras arba smėlis – tyrimų metu pasiektas apie 2 m gylyje šurfuose, tirtuose arčiausiai Neries ir Nemuno upių. Šurfuose, tirtuose pačiame stadione ar jo aplinkoje, įžemio gylis siekia iki 6,1 m.

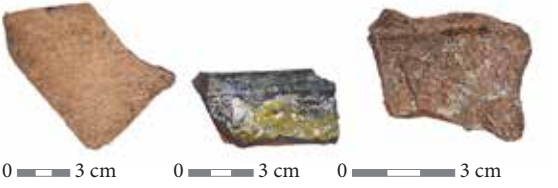

3 pav. Puodyninių ir plokštinių koklių fragmentai. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 3. Sherds from 'pot-shaped' (Topfkacheln) and panel (Blattkacheln) stove tiles.

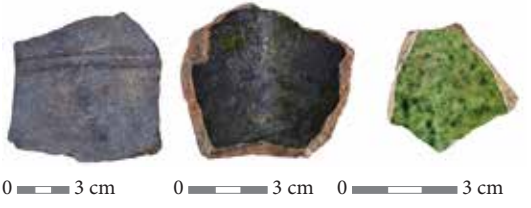

4 pav. Buitinės keramikos dirbinių fragmentai. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 4. Sherds from household pottery artefacts.

Tyrimų metu aptikti, inventorinti ir KMM perduoti 73 radiniai. Visi jie rasti nesuardytuose XVI–XVIII a. kultūriniuose sluoksniuose. XIX–XX a. sluoksniuose ankstyvesnių radinių neaptikta.

Confluence Park

A total of 1336 m^2 were excavated in Nemunas and Neris Confluence Park in the protected area of Kaunas Old Town. Although only 19th–20th-century fill layers up to 6.1 m thick with contemporary finds (Fig. 1) and river-washed sand horizons (Fig. 2) were discovered in the majority of the excavation sites, a 16th–18th-century cultural layer containing sherds of structural (Fig. 3) and household (Fig. 4) ceramics was also found in the test pits excavated closer to the urbanised part of Kaunas Old Town.

Pavel Vutkin, Paulius Važnevičius

Vilniaus gatvė

2021 m. Kauno senamiesčio (UK 20171) teritorijoje, Vilniaus gatvėje, vykyti didelės apimties archeologiniai tyrimai. Jie atlikti dėl minėtos gatvės rekonstrukcijos – buvo keičiami seni vandentiekio ir nuotekų tinklai, įrengiami nauji lietaus nuotekų tinklai, keistos dangos.

Pirmųjų Kauno senamiesčio įsikūrimo požymių aptinkama jau X–XII a. XIV a. viduryje Nemuno ir Neries santakoje, gyvenvietės teritorijoje pastatyta mūrinė pilis, o 1361 m. vietovė jau minima rašytiniuose šaltiniuose kaip LDK tvirtovė. 1408 m. Kaunas gavo Magdeburgo teises, XV–XVI a. vyko intensyvi miesto plėtra, susiformavo pirmieji mūrinių namų kvartalai. Šiuo laikotarpiu susiformavo ir pagrindinė Vilniaus gatvė kaip senojo kelio į Vilnių dalis. Iš pradžių ji buvo 6–7 m pločio, vėliau išplatinta beveik iki dabartinio matmens. Gatvė tvarkyta kai kur užpilant smėlio ar žvyro, vėliau pilant gruntą ji kartu platinta. Minėtu laikotarpiu senamiesčio teritorijoje formuoti atskiri kvartalai, padalinti į posesijas. Vilniaus gatvė ribojasi su istoriniais 12–13, 16–17, 20–21, 34, 36–40 kvartalais. Jos aplinkoje dar XV a. vyravusią medinę statybą XVI–XVII a. po truputį keitė mūriniai raudonų plytų pastatai, besiribojančiuose kiemuose bei gatvėse kai kur įrengti akmeniniai grindiniai. Joje fiksuota iki septynių skirtingų laikotarpių paviršių, tiek kartų tvarkyta gatvės danga. Pagal istoriografinius ir archeologinius duomenis, gatvės, kaip ir paties miesto plėtra vyko R kryptimi, pradedant nuo Nemuno ir Neries santakos. R dalyje gatvė išsišakojo (Bertašius M., *Dingęs miestas. Viduramžių Kaunas archeologinių tyrimų duomenimis.* Kaunas, 2013, p. 123–125).

Įvairios apimties archeologiniai tyrimai Vilniaus gatvėje vykdyti ne kartą. Straipsnyje minimi tik svarbiausi. 1987–1988 m. A. Žalnierius sklypo Vilniaus g. 22–24 vietoje dviem etapais vykdė archeologinius tyrimus (*ATL 1988 ir 1989 metais*, 1990, p. 165–168). Pirmiausia atlikti žvalgymai mechanizuotai nukasant 0,4–1 m storio XIX–XX a. kultūrinį sluoksnį (700 m^2 plotas), tada atlikti detalieji tyrimai vietose, kur buvo išlikęs kultūrinis sluoksnis (250 m^2 plote). Kultūrinio sluoksnio storis arčiau Vilniaus gatvės buvo 1–1,3 m. Virš pirminio žemės paviršiaus atkasti sudegusių pastatų pėdsakai – židinių ar laužaviečių vietos, molinės aslos pėdsakai, šiukšlių duobės. Sklypo Š dalyje aptiktos XV a. iškastos 2–3,5 m gylio duobės. Jų dugne gulėjo suversti sudegę rąstai ir lentos. Galbūt duobių šlaitai buvo sutvirtinti medinėmis konstrukcijomis, bet pagal išlikusius pėdsakus sunku spręsti apie duobių paskirtį. Visos duobės XVI a. pradžioje užpiltos žvyru ir maišyta žeme. Šiame sklype surinktas vienas didžiausių ir turtingiausių XIV a. II pusės – XVII a. buitinės keramikos ir koklių rinkinys Kaune. 2006 m. D. Balčiūnas įvairiose Kauno senamiesčio vietose vykdė žvalgomuosius tyrimus (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 615). Vilniaus

gatvės R atkarpoje (34 ir 36 kvartalų ribose) ištirta 14 šurfų, iš viso 51,25 m² plotas. Vilniaus gatvėje fiksuoti XIX–XX a. 1,2–1,8 m storio kultūriniai sluoksniai. Po jais pasiektas įžemis – rusvas oksiduotas priesmėlis. 2015 m. Vilniaus g. 13A kasant lietaus nuotekų trasas ir remontuojant seną fekalinę kanalizaciją, žvalgymai atlikti 63 m² plote (D. Balčiūnas) (*ATL 2015 metais,* 2016, p. 269). Užfiksuoti 2 kultūrinių sluoksnių pjūviai, kituose pjūviuose kultūriniai sluoksniai visiškai sunaikinti. Įžemis nepasiektas, projektinis darbų gylis siekė nuo 1,1 iki 1,4 m. Maišytoje žemėje rasta atsitiktinių radinių – karnizinis koklis, ploštinių koklių fragmentų ir buitinės keramikos šukių, datuojamų XVI a. pabaiga – XVIII a., metalinis greičiausiai 1812 m. karo patrankos sviedinys. Vilniaus gatvėje rasta suardyto XVI a. medinio grindinio liekanų.

2021 m. pirmiausia atlikti žvalgomieji tyrimai. Jų metu visoje kelio atkarpoje bei jo aplinkoje (nuo Rotušės aikštės iki Laisvės alėjos) iki įžemio ištirti 39 2x2 m dydžio šurfai (iš viso 156 m² plotas). Daugumoje jų aptiktas archeologiškai vertingas sluoksnis su radiniais, tad toliau inicijuoti detalieji tyrimai ir žvalgymai.

1 pav. Aptikta smulkių akmenukų danga. P. Vutkino nuotr.

Fig. 1. The discovered small stone pavement.

2 pav. Dangos vaizdas iš arčiau. P. Vutkino nuotr.

Fig. 2. A close-up of the pavement.

Vykdant detaliuosius tyrimus nuo Rotušės aikštės iki Gimnazijos gatvės ištirtos 95 1–2 m pločio, įvairaus ilgio perkasos, iš viso 1407 m² dydžio plotas. Nustatyta, jog gatvės važiuojamoje dalyje anksčiau buvę kultūriniai sluoksniai suardyti XX a. tiesiant magistralinius inžinerinius tinklus.

V atkarpoje tarp Rotušės aikštės ir M. Daukšos gatvės 50–90 cm gylyje atidengtas buvęs gatvės paviršius, kurį sudarė smulkių akmenukų danga (1–2 pav.). Po šiuo paviršiumi glūdi rudas smėlis – įžemis (3 pav.). Virš šio paviršiaus fiksuotas XV a. II pusės horizontas, todėl galima teigti, jog šis paviršius suformuotas XIV a. pabaigoje – XV a. I pusėje. Vietomis virš šio horizonto suformuotas antras analogiškas paviršius, datuotas XVI a. Aukščiau yra išlikę XVI–XVII a. horizontai, o virš jų prasideda jau XX a. gatvės rekonstrukcijos metu suformuoti sluoksniai. Kultūrinis sluoksnis storėja Rotušės aikštės link.

3 pav. Sluoksniai virš ir po danga. P. Vutkino nuotr.
Fig. 3. The layers above the pavement.

4 pav. Aptiktos medinio kelio liekanos. P. Vutkino nuotr.
Fig. 4. The discovered remains of a wooden road.

Atkarpoje tarp M. Daukšos ir L. Zamenhofo gatvių, inžinerinių tinklų neperkastose vietose, 60–110 cm gylyje pasiektas juodas durpingas sluoksnis su gyvulių kaulais, o žemiau jo atidengtos buvusio medinio kelio liekanos. Jį sudarė išilginiai rąstai, ant kurių skersai sudėtos lentos (apie 15–50 cm pločio). Centrinėje tirtos perkasos dalyje šis kelias išardytas XX a. klojant seną vandentiekio vamzdį (4 pav.). Vietomis žemiau šio kelio aptikti dar du analogiškai sudėti lygiai. Įžemis šioje atkarpoje glūdi 2,2–2,6 m gylyje. Durpinguose sluoksniuose tarp įžemio ir lentų rasta daug gyvulių kaulų, odos atraižų bei kitų pavienių XV a. radinių. Preliminariai šis kelias datuotas XVI a. Iš dalies rąstų paimti mėginiai, tikintis nustatyti jų chronologiją. Įvertinus gautus duomenis, galima konstatuoti, jog šioje atkarpoje anksčiau buvo dauba.

Atkarpoje tarp L. Zamenhofo ir Gimnazijos gatvių įžemis pasiektas 40–70 cm gylyje, o virš jo fiksuotas plonas, apie 5–20 cm XVI a. horizontas. Aukščiau buvę sluoksniai nukasti XX a. vykdant gatvės rekonstrukcijos darbus. Tokiu būdu iškart virš šio XVI a. horizonto fiksuoti XX a. klojant dangą supilti paklotai.

Vilniaus gatvės R atkarpoje tarp Gimnazijos gatvės ir Laisvės alėjos ištirtos 56 1–3 m pločio, įvairaus ilgio perkasos (maždaug 610 m^2). Nustatyta, jog šios dalies raida gerokai skiriasi nuo jos V dalies (nuo Gimnazijos gatvės iki Rotušės aikštės). Čia, inžinerinių tinklų neperkastose vietose virš smėlio įžemio (aptikto maždaug 1–1,5 m gylyje nuo esamo paviršiaus) fiksuotas maždaug 5–30 cm storio rudos spalvos smėlis su pilko grunto intarpais. Jame rasta pavienių labai smulkių keramikos fragmentų. Virš jo glūdėjo apie 10–40 cm storio juodas humusingas gruntas su XVI–XVII a. buitinės keramikos radiniais. Tai patvirtina prielaidą, jog ši miesto dalis intensyviau pradėta apgyvendinti tik XVII a. – tuo metu čia vyravo medinė statyba ir buvo dideli dirbamos žemės (daržų) plotai.

Kiek kitokia situacija fiksuota Vilniaus gatvės atkarpoje prie J. Gruodžio gatvės. Čia įžemis aptiktas 0,6–1,2 m gylyje, virš jo buvo pilkos spalvos dulkingo ir biraus smėlio horizontai su XVI–XIX a. radiniais. Matyt, šioje vietoje XIX a. vykdyti didelės apimties paviršiaus performavimo darbai, kurių metu anksčiau čia galbūt buvę ankstesnių laikotarpių sluoksniai niveliuoti.

Arčiau Gimnazijos gatvės, maždaug 30 m į R nuo požeminės pėsčiųjų perėjos įžemis pasiektas 2,7–3,5 m gylyje. Virš jo fiksuotas storas (apie 1,3–2,1 m) XVII a. horizontas su gausiais XVI–XVII a. buitinės ir statybinės keramikos radiniais. Iš to galima daryti išvadą, jog šioje vietoje anksčiau buvusi dauba, kurią XVII a. bandyta užlyginti, galbūt vežant ir į ją pilant gruntą bei šiukšles iš kitų miesto dalių.

Tyrimų metu inventorinta daugiau nei 5 tūkst. radinių. Didžiąją jų dalį sudarė XVI–XX a. keramikos šukės (puodų pakraštėliai, priedugniai, šonai, ir kt.) bei naminių gyvulių kaulai (galvijai, kiaulės, avys, ožkos, arkliai ir kt.). Dalies keramikos fragmentų vidus arba išorė buvo dekoruoti žalia bei ruda glazūra, kai kurie puošti įspaustomis linijomis. Taip pat rasta nemažai XV a. II pusės – XVII a. vidurio plokštinių, puodyninių, dubeninių koklių fragmentų, dalis kurių dengti žalia glazūra, puošti augalinio motyvo ornamentais, žmonių atvaizdais. Vilniaus gatvės V atkarpoje (nuo Rotušės aikštės iki Gimnazijos gatvės) aptikta įvairių odos skiaučių, atraižų, pasitaikė ir dirbinių fragmentų (avalynės dalys, pirštinės dalis, peilio makštis, auliukinio aulas ir t. t.), taip pat keli mediniai dirbiniai, vyžos dalis. Aptikta ir monetų, tarp kurių nemažą dalį sudarė Jono Kazimiero šilingai. Radiniai perduoti KMM.

Vilniaus Street

In 2021, 39 2x2 m test pits (totalling 156 m^2) and 151 trenches (totalling 2017 m^2) were excavated and roughly 14,200 m^2 were surveyed on Vilniaus Street in Kaunas Old Town. It was determined that the cultural layers that had previously existed in the greater part of the street's carriageway had been destroyed during the laying of utility lines in the 20th century. Undisturbed horizons from a valuable 15th–17th-century archaeological layer that contains finds were discovered in places beneath the soil disturbed by the 20th-century utility line work (Figs. 1–4). The incidence of specific finds and the stratigraphy of the layers reveals that the urban development of the W part of Vilniaus Street occurred earlier and faster while that in the E part was somewhat

later. A total of over 5000 finds were catalogued, mostly 16th – mid-17th-century stove tile fragments, sherds of 15th–18th-century ceramic vessels, domestic animal bones, and leather but also 16th–21st-century coins, a large part of which consisted of John II Casimir shillings.

Algirdas Žalnierius,
Dainius Balčiūnas

Sklypas Gimnazijos gatvėje 2–4 / Šv. Gertrūdos gatvėje 17

Tyrinėtas sklypas yra Kauno senamiesčio R dalyje, 36 kvartalo ŠV kampe. Iš Š kvartalą riboja Šv. Gertrūdos, iš PR – Vilniaus ir iš V – Gimnazijos gatvės. Tai Kauno senamiesčio R priemiestis. Šiame sklype kieme planuojama statyti 650 m² ploto požeminį garažą (1 pav.).

Ši senamiesčio teritorija nuo dabartinės J. Jablonskio gatvės iki liuteronų kapinių, buvusių 35 kvartale už Vilniaus gatvės, priklausė dominikonams, čia buvo vienuolyno daržai (*Kauno paminklų restauravimo projektavimo instituto archyvas*, K–1524, t. 4, p. 5). Iki XIX a. čia stovėjo tik dominikonų vienuolynas ir bažnyčia. Tyrinėtame sklype mūriniai ir mediniai pastatai pradėti statyti tik XIX a. viduryje. Caro valdžia dominikonų vienuolyną uždarė 1845 m., o miesto dūma, perėmusi vienuolyno žemę, bandė čia suformuoti pusapvalę mugių aikštę, tačiau sumanymas neįgyvendintas ir teritorija išparduota atskirais sklypais. Teritorijos P dalyje 1846 m. pradėtas statyti mūrinis 2 aukštų namas su priestatais, kuriame vėliau įsikūrė Kauno gubernatorius, o nuo 1919 m. Lietuvos Prezidentūra. Kvartalo Š dalyje 1847–1856 m. dviem etapais pastatytas dabartinis Šv. Gertrūdos g. 2–4 pastatas, po 1858 m. rekonstrukcijos įgavęs istorizmui būdingą U raidės planą. XIX a. II pusėje čia susidarė uždara valda, kuri visu perimetru užstatyta mūriniais ir mediniais pastatais. Kol buvo statoma Laisvės alėjoje esanti Aušros gimnazija, sklype esantys pastatai 1869–1881 m. išnuomoti moterų gimnazijai. Tarpukariu dalis pastato priklausė Kauno garbės piliečiui M. Žilinskui. Tarybiniais metais nugriauta Š

1 pav. Tyrimų vieta Kauno senamiesčio 36 kvartale. A. Žalnieriaus brėž.

Fig. 1. The excavation site in Block 36 of Kaunas Old Town.

